

Д.О. Борисенко
Житомирський державний університет
імені Івана Франка
Науковий керівник: канд. філол. наук,
доцент Л.Ф. Соловійова

Відображення просторового коду культури в англійських локативних фразеологізмах

На сучасному етапі розвитку мовознавства антропоцентрична спрямованість лінгвістичних досліджень є яскраво вираженою. Саме тому лінгвістичні розвідки зосереджуються навколо тих мовних одиниць, що відображують зв'язок мови та того середовища, в якому вона функціонує [3; 4]. Аналіз локативних фразеологізмів є актуальним, оскільки дозволяє прослідити як зв'язки між мовою та етносом, який її використовує, так і виявити особливості сприйняття простору окремою лінгвокультурною спільнотою, що визначається такими параметрами як єдність етносу, території, віросповідання та мови [5: 94-95]. Фразеологія, яка інтенсивно накопичує знання про здобутки матеріальної та духовної культури спільноти, дає неоцінену інформацію про особливості просторового конструювання світу у свідомості людини [2: 82]. З іншого боку, простір як засіб моделювання дійсності широко використовується в сучасних лінгвістичних розвідках та дозволяє виявити особливості світосприйняття окремої лінгво та етнокультурної спільноти шляхом аналізу слів, що цей світ репрезентують [9: 7].

Під простором сьогодні розуміють не лише об'єктивну категорію буття, але й суб'єктивну форму людського розуму, апріорну форму нашого сприйняття [8: 365], коли людина членує навколишню дійсність та орієнтується в ній із урахуванням позиції свого тіла [9: 15]. До локативних фразеологізмів відносимо ті фразеологізми англійської мови, в яких наявні локативи, та які відображують ознаки реалій англійської, в першу чергу, англосаксонської, лінгвокультурної спільноти, пов'язаних із локалізацією у просторі відповідно до тіла людини, органів її сприйняття, особливостей функціонування її нервової системи, та містять лінгвістичну інтерпретацію зазначених мовних одиниць. При цьому тіло людини виступає як центр просторової орієнтації, органи

сприйняття дозволяють створити адекватні образи, а нервова система забезпечує адекватну обробку інформації, що надходить [9: 16].

Метою розвідки є виявлення того, як англійські локативні фразеологічні одиниці відображують просторовий код культури. З одного боку, друга половина ХХ ст. та початок ХХІ ст. стали періодом інтенсивного розвитку для досліджень людського фактору в мові, завдяки чому у центр аналізу потрапили фразеологічні одиниці, які яскраво відображують реальність [7: 219]. У той же час, сучасні дослідники змушені визнати, що досі не знайшли остаточного вирішення багато проблем та питань фразеологічної науки, які сприяли б збагаченню теорії фразеології, розумінню онтологічної природи та сутності фразеологічних одиниць. Саме тому, розвідки, присвячені опису фразеологічних одиниць, є на часі.

Одним із параметрів, що дозволяє створити класифікацію фразеологічних одиниць виступає поняття кодів культури. Останні дозволяють класифікувати та організовувати простір окремої культури та є універсальним феноменом за своєю природою, прояви і значення яких в окремих культурах завжди національно та етнічно детерміновані. Російська дослідниця В. Красних визначає коди культури як сітку яку культура накидає на оточуючий простір [5: 297].

Серед кодів культури виділяють базові, що є найбільш давніми, в яких зафіксовані найвно-лінгвістичні уявлення про світ та які співвідносяться з архетипічними уявленнями культури. Для цілей нашого дослідження обираємо просторовий код. Останній пов'язаний з членуванням простору та протиставленням таких категорій локативної зони як тут – там – де, сюди – туди – куди, звідси – звідти – звідки [1: 9]. Відповідно, в якості матеріалу дослідження обираємо ті фразеологічні одиниці англійської мови, які підпадають під вище перераховані поняття.

Просторовий код культури широко представлений англійськими ідіомами з локативами, що пояснюється значенням самого локатива, як мисленнєвого аналогу місцезнаходження [6: 372]. Аналізовані одиниці розділяємо на групи, які характеризують місцезнаходження та рух у просторі.

Місцеположення предмету описується з допомогою опозиції *near – far*. Наприклад, *in the middle of nowhere : close to home*, яка виражає відносини людини з навколишній світом та позначає відстань до конкретного об'єкту. Фрагмент зовнішнього світу, що знаходиться поряд, актуалізується в наступних

ідіомах: *within a hair, at one's feet, eyeball to eyeball, cheek by jowl, under one's nose* (дуже близько), *only a step, at one's elbow* (близько); *at a stone's throw* (досить близько). Як чужий усвідомлюється світ, що знаходиться *below the horizon, over the hills and far away, at the back of beyond* (далеко). Англійські локативні фразеологізми показують, що однаково далеким від людини є як світ, до якого вона прагне (*in seventh heaven*), так і світ, від якого людина втікає (*between the devil and the deep blue sea; behind bars*).

Опозиція *up – down* позначає як місцезнаходження, так і рух у певному напрямі. Реалізується ця опозиція безпосередньо (*up / down one's alley*) та через низку інших понять, таких як *heaven – hell, top – bottom*. Наприклад, *stink to high heaven, go to hell in a handcart*. При цьому, зазначені одиниці мають як позитивне забарвлення *up / down one's alley* (те, що потрібно людині), *get to the bottom of* (дійти до сутності проблеми), так і негативне забарвлення *go to hell in a handcart* (переходити із поганого стану у ще гірший). Наявність протиставлення *heaven – hell* свідчить про той факт, що християнство є одним із джерел утворення фразеологічних одиниць в англійській мові.

Крім місцезнаходження предмету у просторі локативні фразеологізми виражають його положення у певному оточенні. Місцеположення попереду інших предметів має зазвичай позитивну конотацію: *streets ahead* (краще за аналоги), *ahead of the pack* (бути успішнішим за інших).

Окрему групу складають одиниці, що характеризують різні форми асоціативного руху. Наприклад, рух догори, який має і позитивну і негативну конотацію *come up in the world* (підніматись вгору по соціальній драбині), *drive up the wall* (дратувати когось), *go up a blind alley* (йти шляхом, що не дає результату); рух вниз *go hell for leather* (швидко щось робити), *down to the wire* (ситуація, що може змінитись в останню мить); рух-повернення до вихідної точки *back to square one* (почати з початку після поразки); рух-вихід із заплутаного становища (*way out of the wood*); наближення до кінця земного життя (*at the end of one's road*). Рух туди-сюди вздовж міської вулиці (*go up and down the City road*) позначає витрачання всіх грошей на спиртні напої. З іншого боку, рух донизу не обов'язково має негативну конотацію, наприклад фразеологізм *downhill all the way* має позитивну конотацію та асоціюється із діяльністю, для виконання якої не треба докладати особливих зусиль. А одиниця *go downhill* з тим самим компонентом *downhill* має негативну конотацію та описує ситуацію, що погіршується.

Серед локативних фразеологізмів виділяємо групу, в яких використовуються назви стихій, серед яких виділяється вода *at sea* (у розгубленому стані), *fish out of water* (поза звичним оточенням), *dead in the water* (потерпіти поразку), вогонь *out of the frying pan into the fire* (ситуація, в якій небезпека зростає), вітер *throw caution to the wind* (відкинути обережність). Як бачимо з прикладів, такі фразеологізми мають негативну конотацію, що свідчить про архетипічне уявлення людини про стихію як джерело небезпеки.

Семантичний аналіз локативних фразеологізмів, які актуалізують просторовий код культури, показує, що дані одиниці характеризують людину *big fish in a small pond* (поважна персона у незначному середовищі), її характер *bull in a china shop* (нетактовна людина), діяльність *back to the salt mines* (повернутись до роботи), особливості поведінки *down the drain* (марно витратити гроші або час), ситуації в які вона потрапляє *go to the dogs* (втратити успіх).

Таким чином, просторовий код культури відображується у цілій низці локативних фразеологізмів, які характеризують місцеположення об'єктів у просторі, їх рух та описують людину. При цьому, аналізовані одиниці отримують як негативне, так і позитивне забарвлення.

Подальшою перспективою дослідження є аналіз відображення соматичного, біоморфного та часового кодів культури англійськими локативними фразеологізмами.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Бабушко С. Р. Взаимосвязь номинативных пространств локативных и темпоральных наречий современного языка / С.Р. Бабушко // Актуальні питання романо-германської філології (дослідження молодих вчених). – Житомир: Поліграфіка. – 1997. – С. 84-90
2. Березович Е. Л. Русская топонимия в этнолингвистическом аспекте: Пространство и человек / Е. Л. Березович // Под ред. А. К. Матвеева. Изд. 2-е, испр. и доп. – М.: Книжный дом «ЛИБРОКОМ», 2009. – 328 с.
3. Гурбанська С. О. Специфіка відображення національно-мовної картини світу у стійких висловлюваннях / С. О. Гурбанська // Науковий часопис Національного педагогічного університету ім. М. П. Драгоманова. Серія 9. Сучасні тенденції розвитку мов. – 2007. – Вип. 1. – С. 192-196.
4. Зимин В. И. Национально-культурная специфика фразеологических единиц русского языка / В. И. Зимин // Язык образования и образование языка: Материалы междунар. конф. – В. Новгород, 2000. – С.114-115.
5. Красных В. В. «Свой» среди «чужих»: миф или реальность? / В.В. Красных. – М.: ИТДГК «Гнозис», 2003. – 375 с.
6. Селіванова О. О. Лінгвістична енциклопедія. – Полтава: Довкілля-К, 2010. – 844 с.

7. Фещенко Ю. І. Когнітивні основи породження англомовних ідіом на позначення людини Ю.І. Фещенко // Проблеми семантики слова, речення та тексту: Зб. наук. пр. – Вип. 16. – К.: Видавничий центр КНЛУ, 2006. – С. 219-223.

8. Философский словарь: Основан Г. Шмидтом [пер. с нем.]. – М.: Республика, 2003. – 575 с.

9. Язык и пространство: проблемы онтологии и эпистемологии: [монография] / А.Э. Левицкий, С.И. Потапенко, Л.И. Белехова и др.: под ред. А.Э. Левицкого, С.И. Потапенко. – Нежин: Изд-во НГУ имени Николая Гоголя, 2011. – 483 с.